

Polla, Belo

K začiatkom archeológie na Slovensku

Archaeologia historica. 1989, vol. 14, iss. [1], pp. 491-498

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139856>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20241110

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

H.

Dějiny archeologie

K začiatkom archeológie na Slovensku

BELO POLLA

V jednej prednáške nie je možné podať vyčerpávajúci obraz o začiatkoch archeologického bádania na Slovensku. Preto sa zameriam v podstate iba na dielo a život jedného z priekopníkov archeologického bádania u nás v päťdesiatych rokoch minulého storočia — na Antona Intibusa.

No napriek tomu pokladám za potrebné v skratke poukázať na stav archeologického bádania pred jeho vystúpením na pódium archeológie na Slovensku.

Začiatky zachrany archeologických nálezov — pamiatok — v starom Uhorsku, a teda i na Slovensku, spadajú zhruba na prelom 17.—18. storočia, hoci máme správy, že prvé záznamy chrániť a zachovávať „starožitné“ pamiatky na našom území sa ojedinele ukazujú už i v 16. storočí. Boli to skutočne len prvé lastovičky. Viazu sa k osobnosti bohatej obchodnícko-podnikateľskej rodiny Turzovcov a Fuggerovcov — k Jánovi Dernschwamovi, k veľkému humanistovi, ktorý značnú časť svojho života prežil na Slovensku. Pochádzal zo zámožnej rodiny. Otec Marek s predikátom z Hradečína bol moravským šľachticom, ktorý sa presťahoval do Mostu (Ratkoš 1981, s. 97). Základnú školu vychodil v rodnom meste. R. 1507 odišiel na štúdium do Prahy a odtiaľto do Viedne, kde ho na univerzite podľa pôvodu zaradili do skupiny študentov „natio Hungarica“, kam na prelome 15.—16. storočia zaraďovali i študentov z českých zemí. Od r. 1509 študoval v Lipsku dejepis a zemepis, ale pritom sa venoval aj štúdiu gréckych a rímskych klasikov (Kühdel 1955, s. 169). Počas svojich štúdií v Lipsku sa prejavoval ako humanista a nečudo, že po štúdiách sa zaradil medzi európskych humanistov. R. 1510 bol už bakalárom na lipskej univerzite. Po roku 1529, keď sa usadil v Banskej Bystrici (vo fuggerovskom dome na námestí), podnikal mnohé diplomatické cesty do Budína, Viedne, Prahy, Augsburgu, ba aj do Slovinska. Ešte pred obsadením Budína Turkami zachránil časť bohatej knižnice Mateja Korvína a začlenil ju do svojej knižnice (Vlachovič 1976, s. 81).

J. Dernschwam, už temer sedemdesiatnik, sa r. 1563 pridol na vlastné náklady k diplomatickej misii viedenského dvora do Carihradu. Na jej čele bol pécsky biskup Verančič a Fr. Zay. Túto cestu využil aj na to, aby precestoval celú Malú Áziu a aby ju podrobne opísal v svojom denníku, ktorý však vyšiel až r. 1823 (Babinger 1923). Dernschwam na svojich diplomatických i obchodných cestách venoval pozornosť antickej epigrafike ako aj archeológii. Tak r. 1529 v Torde objavil a odkryl časť vodovodu z čias cisára Trajana (Vlachovič 1976, s. 81; Kühndel 1955, s. 174). O jeho „archeologických výskumoch“ na Slovensku vieme iba to, že objavil a odkryl rímsky nápis na skalnom brale Trenčianskeho hradu.

Výsledky výskumov z oblasti epigrafiky a archeológie zachytil vo viacerých svojich prácach. Z nich najznámejšia je jeho rukopisná práca *Inscriptiones Romanae a lapidibus in Territoriis Hungariae et Transylvaniae repertis anno 1520—1530 collectae* (Tibenský 1971, s. 375—379). Rukopis sa nachádza:

vo viedenskej Národnej knižnici vo fonde *Tabulae codicum Manuscriptorum praeter graecos et orientales* in *Bibliotheca Palatina Vindobonensis eservatorium* (Volumen VII. č. 12821. Splemen. 1601/ch XVI 2a. Kühndel 1955, s. 182, pozn. č. 69). Pre dejiny archeológie na Slovensku má táto Dernschwamova práca mimoriadny význam, lebo v nej prvýkrát uverejnil spomenutý rímsky nápis z Trenčína ako nápis *In latere turris Trenciní* (Kühndel 1955, s. 184; Eisner 1933, s. 207). Je síce pravda, že v neskoršom období bol nápis zasypaný a zarastený machom a že ho až v druhej polovici 19. storočia (11. apríla 1852) znovuobjavil trenčiansky historik r. k. kňaz Ľudovít Starek (Starek 1854).

K ďalším zberateľom patrí ešte v 16. storočí aj trnavský rodák Ján Sambucus (1531—1584). Pôsobil ako historik na viedenskom dvore cisára Maximiliána a mal osobitý vzťah aj k starožitným, archeologickým pamiatkam (Tibenský 1962, s. 161; tenže 1971, s. 375—379). Z cudzích dejateľov, ktorých práce sa dotýkajú aj archeologizovania na Slovensku, sa uvádza v 17. storočí Martin Zeiler (1589—1661), ktorý r. 1669 vydal v Lipsku po nemecky dielo *Neue Beschreibung des Königsreichs Ungarn* — Nový opis uhorského kráľovstva. Medzi opismi neobyčajných pamätihodností uvádza i významnú archeologickú lokalitu Dreveník pri Spišskom hrade (Skutil 1938). O zlatých nálezoch z východného Slovenska (Sabinov, Spišská Teplička) a zo stredného Slovenska (Ondrejová) podal zprávu spišský rodák Michal Klein (1712—1782) v diele *Sammlung merkwürdiger Natursehelheiten des Königsreichs Ungarn* (Pressburg-Leipzig 1778; tamže).

Podobné zberateľské a prospektorské snahy sú stopovateľné aj u iných slovenských vzdelancov 17.—18. storočia. Z nich treba uviesť jedného z našich najväčších polyhistorov Mateja Bela (1684—1749). V svojom známom diele *Notitia Hungariae historico-geographica* (1735—1742), ktoré môžeme charakterizovať ako kolektívne dielo, pozornosť venoval i archeologickým pamiatkam, najmä obdobiu Veľkej Moravy (Tibenský 1957, s. 217—228; ES I, s. 168—169; SBS 1, s. 184). Záverom o M. Belovi treba zdôrazniť, že archeologické pamiatky, ktoré v svojich dielach uvádza a na ktoré sa odvoláva, prebral od svojich spolupracovníkov či informátorov, ktorí mu dávali podklady (Polla 1958, s. 453 až 477). V ďalšom období, od polovice 18. až do polovice 19. storočia sa plejda záchrancov starožitností zväčšovala. Zaradili sa medzi nich J. Ribay, J. L. Bartholomeides, B. Tablic, M. Hamaliar, J. Palkovič a neskoršie najmä S. Tomášik (Kvačala 1921, s. 32n; Rybecký 1946, s. 34). A samozrejme, že v tých snahách pokračovala mladá generácia združená okolo L. Štúra. Štúr a jeho škola videli oporu svojej činnosti v ľude, z ktorého vyšli a preto do okruhu ich záujmu sa popri národopisných pamiatkach dostali do pozornosti aj pamiatky hmotnej kultúry ukryté v zemi — pamiatky archeologické. L. Štúr na zbieranie a ochranu archeologických pamiatok pamätal i v svojom Ohlase o Slovenských národných novinách a Orle Tatranskom z 15. júna 1845. Je pravdepodobné, že Štúrov Ohlas podnietil aj S. Tomášika, aby informoval slovenskú verejnosť o archeologickej činnosti S. Reussa, o jeho záchrane a zbere „starožitností“ v obsiahlom príspevku *Z Muránskej doliny* (S. T. 1846, s. 246). S. Tomášik, zhodne so Štúrom a ostatnými štúrovcami, rozpísal sa o potrebe chrániť archeologické pamiatky, ktoré podľa neho iste dokážu, že slovenský národ má svoje slávne dejiny a pamätné udalosti, i keď sú ony čiastočne ešte „posiaľ temnými závojom zakrité“ a čakajú na ruky učených Slovákov, ktoré by ich odkryli, zozbierali a „v jeden národný slovenský dejepis usporiadať“. Ďalej v príspevku Tomášik poukázal na to, že na Slovensku sú archeologické pamiatky, ktoré môžu byť pýchou slovenského národa, len musíme ich objaviť a ochrániť. Podľa Tomášika sa už veľké množstvo archeologických pamiatok

zo Slovenska vyviezlo alebo sa stratilo. Doslovne píše: „...lež koľko sa už poslal z tých staroslovenských peňazí (ktoré že sú hie Rímske, ahi Récke, len napospol barbarskími peňjazmi menujú) medzi nežasvetenima rukam sem i tam s nevážnosťou pahadzuje a koľko tiež každoročne z tej starej Slovenskej zbroje, z tých popoňíc, ozdob tela a domácich rjadou, ktoré až posjal nachodili, skrze židovské rukí medzi cudzonárodňje a cudzokrajinskje zbjerki starožitnje putujú tak, že len cudzinci potom majú z toho zisk i chválu, a na národ náš, ktorjemu bi to vlastňje prislúchať malo, sotva že sa pritom aj spomeňje“ (S. T. 1846, s. 246). Tomášik bol presvedčený, že na Slovensku by sa našli jednotlivci, národovci, ktorí by boli „...hotoví k tomu krásnnemu cjelu i nežaké peňazitje obeře zasielat, abi sa čjastki tie už posjal panachodjenje a sem tam medzi jednotlivcami roztraťenje starožitnosti na koľko možno pozakupovali, a z čjastki tjež po starích hradoch, mohilách atď. sa znova zase hladali, abi sa to potom všetko na istuo miesto, ako národňí poklad zložiť mohlo“ (tamže).

Ďalej sa S. Tomášik rozpísal o archeologickej práci svojho priateľa Samuela Reussa, ev. kňaza v Revúcej. Považoval ho za výborného znateľa „starožitnosti“. Ba prezradil aj snahu S. Reussa založiť samostatný spolok — „spoločnosť ku zbieraňú starích Slovanských majetkov“. Podľa S. Tomášika S. Reuss dokonca vypracoval stanovy tejto „spoločnosti“, ktoré údajne predložil vláde na schválenie. Ak by to bola pravda, mali by sme jeho úsilie o stanovy pokladať za jeden z najstarších pokusov o založenie prvého slovenského archeologického ústavu (Rapant 1937—1972, I/1, s. 156, pozn. 412).

Reuss však nenašiel pochopenie ani u „našej milostivej a otcovskej vlády“ vo Viedni, ani v radoch svojich najbližších. S týmto pokusom S. Reussa redakcia SNN a mnohí zo štúrovcov nesúhlasili, i keď oceňovali a uznávali Reussovu prácu v oblasti vlastivedy, najmä archeológie. Zazlievali mu, že jeho akcia mohla narušiť akciu štúrovcov o schválenie stanov Tatrána. Tu treba uznať, že postoj tatráncov v tejto otázke bol opodstatnený. Ako vieme, nakoniec nebol schválený ani Reussov „Archeologický ústav“ ani Tatrán.

Spomenutý Tomášikov príspevok zapríčinil, že už na 3. výborovom zasadnutí Tatrána 17. septembra 1846 v Lipt. Sv. Mikuláší predseda Tatrána M. M. Hodža navrhol prijať uznesenie, aby sa intenzívnejšie zbierali a zachraňovali archeologické pamiatky na Slovensku. Výbor návrh prijal a požiadal svojho predsedu, aby vypracoval a v novinách zverejnil program, v ktorom „by všetkým priateľom života slovenského dau ohlas a pozvau ich k tomu, aby pamiatky jak materiálne tak aj literárne... sbierali a shromažďovali k budúcu základu pre zbierku pamätností slov. Tatrána“ (Rapant 1950, s. 116). Podľa uznesenia výboru sa Hodža obrátil aj na S. Reussa, aby svoju zbierku daroval Tatránu (Rapant 1950, s. 19, 116—117; Rybecký 1966, s. 29—37).

M. M. Hodža vypracoval program a výzvu (podpísané 19. okt. 1846) a uverejnil ich v Orle Tatranskom (1846, č. 4, s. 368). Reagovali na ne viacerí národovci, medzi nimi aj S. Reuss. Priznal sa, že už na začiatku štyridsiatych rokoch pomýšľal založiť „starožitný spolok“ na zbieranie slovenských starožitností. Uviedol však, že ním programovaný spolok nechce pripojiť k Tatránu, ale sa osvedčil, že on i „rečou úradnou i celím snažením tak ho chce poistiť, že bi sa na vekí len v slovenských rukách i správa i majetnosť tohto spolku nachodila“ (porovn. SNN 1847, č. 22, s. 846—847; Rapant 1950, s. 139).

Všetky snahy tatráncov i Reussa však vyšli nazmar, lebo ani Tatrán, ani Reussov „Archeologický ústav“ úrady nepovolili. Nepomohli nijaké rekurzy ani nijaké osobné intervencie. Ba, podľa D. Rapanta, tatránci ani roku 1848 nevyužívali zmenenú sítáciu, keď nové zákony zásadne zabezpečovali slobodu spolčovania. Lenže pre pomery, ktoré nastali v Uhorsku r. 1848, keď hlavné

slovenskí dejatelia zutekali z Uhorska a tí, čo ostali doma „pre teror panujúci proti všetkému slovenskému nemali k „voľnému spolčovaniu sa“ valnej chuti a pre nepokojné pomery ani možnosti“ (Rapant 1950, s. 45). A tak Tatrin via facti zanikol.

Treba tu nakoniec oceniť aj zdržanlivosť a opatrnosť S. Reussa, že nechcel sa predčasne zriecť svojich „starožitností“ a že ich nedaroval Tatrinu. Podobne treba hodnotiť i snahu S. Reussa o prvý „archeologický ústav“, hoci sa ani on nerealizoval. Iskierka ním zapálená však nezhasla, ale tlela, až sa rozho-rela, i keď až temer o sto rokov neskôr (1. marec 1939; Polla 1989).

Revolučné roky v Uhorsku 1848/49 oddialili snahy slovenských dejateľov nielen o politické ciele, ale i o kultúrne a vedecké spoločnosti, no neoddlialili ich naveky. Do rokov po revolúcii r. 1848/49 spadá štúdium a pôsobenie nášho prvého školeného archeológa Antona Ferdinanda Intibusa.

Pri spracúvaní dejín archeológie na Slovensku narazil som na doteraz neznámeho, alebo málo známeho archeológa, historika a národopisca Antona Ferdinanda Intibusa, ktorý používal pri svojich príspevkoch nielen rozličné značky, ale aj stály pseudonym Čekanovič (Polla 1988). V doterajšej literatúre sa nikde neuvádzalo ani jeho rodisko, ani dátum narodenia (Rizner 1931, s. 334; SBS 1987, s. 493). Po štúdiách v archívoch sa mi podarilo zistiť, že Anton Ferdinand Intibus — Slavomil Čekanovič sa narodil vo Vyšných Luda-niciach (dnes Ludanice, okr. Topoľčany) a bol pokrstený 5. februára 1825. Zápis o mieste i dátume narodenia (resp. krstu) sa nachádza v matrike pokrste-ných v Ludaniciach. Matrika je uložená v detašovanom pracovisku Štátneho oblastného archívu Nitra v Šali (Zn. ZC 303, s. 291). Týmto zistením doplňu-jeme a opravujeme údaje o doterajších zmienkach o Intibusovi v naučných slovníkoch a v bibliografiách (Rieger 1865, s. 75; Rizner 1931, s. 224; Ambruš 1956, s. 552, 556; tenže 1982, s. 78—81; Sklenář 1984, s. 211—233).

Na Slovensku bolo viac Intibusov, ale len ten jeden sa venoval viacerým spoločenským vedám a bol laik (SBS 1987, s. 493; Ambruš 1982, s. 85). Vieme, že študoval v Trnave a že po skončení stredoškolských štúdií v rokoch sloven-ského povstania 1848/49 sa zúčastnil so zbraňou v ruke slovenského povstania ako dôstojník v dobrovoľníckom zbore B. Bloudka, spolu s M. Dohnánym, J. J. Voskom a J. S. Šlichtom. Po revolúcii a po rozpustení dobrovoľníckeho zboru v Bratislave 1849 odišiel Intibus do Prahy. Tam sa ako prvý Slováč rozhodol študovať históriu a archeológiu u prof. J. E. Vocela, ktorého prednášky naňho silne zapôsobili a získali ho pre štúdium archeológie. Bolo to asi v letnom se-mestri r. 1849/50, keď J. E. Vocol prednášal o českej archeológii „pohanské doby“ (Sklenářov list autorovi z 20. I. 1988, ktorému za láskavosť a mnohé informácie ďakujem). Počas svojich vysokoškolských štúdií (aspoň v prvých rokoch) býval u druhého známeho českého archeológa V. Krolmusa, s ktorým chodil do terénu na archeologické výskumy. Obidve osobnosti českej archeo-lógie na Intibusa silne zapôsobili, a tak už ako študent začal sa venovať naj-starším dejinám Slovenska a Slovákov. Je pravdepodobné, že v seminári prof. J. E. Vocela vznikla prvá väčšia samostatná Intibusova práca, ktorú publikoval ešte ako vysokoškolák r. 1851 pod titulom Stav a děje národův na zemi uher-ské bydlících. Kniha vyšla pod pseudonymom Slavomil Čekanovič-Intibus. Vy-šla v Prahe, v tlačiarni Kat. Jeřábkovéj. Mala 9 nepaginovaných a 124 pagino-vaných strán. Vyšla okolo 24. júna 1851 (SP 1851, s. 200).

Už sám fakt, že A. Intibus hneď prvú svoju prácu napísal ako samostatné dielo, ukazuje, že patril medzi dobrých a aktívnych poslucháčov, ktorého Vo-celove prednášky inšpirovali k tomu, aby sa venoval dejinám Slovenska.

Autor uvádza svoju prácu dvoma mottami. Prvým mottom je štvorveršie

chorvátskeho básnika gr. Janka Draškovića: „Srdce nikak nedajmo tudjini. / Dužni smo sve davat domovini. / Ova mati nas je odgojila. / Nejezin je naš život, bratjo mila!“ Ako druhé motto, ktoré uverejnil až za svojím autorským predslovom, za obsahom knihy a názvom prvej kapitoly, použil slovenskú ľudovú pieseň (dve strofy): „U proudu valných Dunaje širého . . .“.

V úvode (Proslov) vysvetlil Intibus cieľ svojho literárnovedeckého pokusu opísať najstaršie dejiny slovenského národa a Slovenska. Statočne priznal, že sa pri celej osnove diela pridržiaval delenia, aké sa používa „od dejepisců uherských“. V prvom dieli spracoval dejiny „země podunajské“ od príchodu Keltov až po obdobie príchodu Maďarov, po bitku bratislavskú. Uviedol, že v druhom dieli poukáže na dobu Árpádovcov a v treťom spracuje tzv. dobu „Míchanou a Rakuskou“. Poukázal i na to, že popri prameňoch, ktoré uvádza v poznámkach, pridržiaval sa diela P. J. Šafaříka, F. Palackého i prednášok, ktoré počúval na svojich štúdiách v Prahe. Doslova uvádza: „Přednášky za- jisté o slovanské archeologii sloužili mi za měřítko při vyhledávání zdrojů.“

Intibusova prvotina je dielko poplatné dobe, v ktorej ho autor napísal a odráža jeho vtedajšiu erudíciu. No i napriek tomu treba toto dielko, z ktorého vyšiel iba prvý zväzok, pokladať za prínos; bola to autorova prvotina. Podľa doterajšieho nášho zistenia nepublikoval Intibus pred touto prácou nijaký iný príspevok. Knihu, v ktorej venoval pozornosť dejinám Slovenska a Slovákov od najstarších čias po bratislavskú bitku (r. 907), rozdelil do troch kapitôl (okresov). V prvej časti prvej kapitoly poukázal na podunajské zeme a ich obyvateľov až do príchodu Keltov, v druhej časti venoval pozornosť keltským národom, v tretej opisuje Dákov a ich boje s Keltami v Podunajsku, v štvrtej sa venuje Germánom a prvým germánskym prisťahovalcom, ktorí prišli do Podunajska pod vedením Marobuda, v piatej opísal Sarmatov, Jazygov a boje Dákov s Rimanmi, v šiestej časti opísal markomanské vojny a podal svoje úvahy o Rimanoch. Prvú kapitolu zakončil ostatnými udalosťami na uhorskej zemi až po sťahovanie národov.

Druhú kapitolu rozdelil do štyroch častí. V prvej opísal Gótov, Vandalov a iné národy v časoch sťahovania národov. Druhú časť venoval Hunom, tretiu Ostrogótom, Erulom, Gepidom a Longobardom. V tretej časti spracoval panstvo Avarov a svoju pozornosť venoval Samovi a jeho ríši.

V tretej kapitole v prvej časti venoval svoju pozornosť Praslovanom, ktorých nazval „obyvatelia slavopohanskí“. V druhej časti opísal ríšu Bulharov. Tretiu časť venoval ríši Veľkomoravskej, štvrtú slovanským vierožvestom Cyrilovi a Metodovi. Túto kapitolu a celý prvý zväzok svojej „trilógie? zakončil príchodom starých Maďarov do Podunajska a ich bitkou pod Bratislavou.

Toto je v podstate náplň prvého dielu knihy, ktorá mala obsahovať dejiny Slovenska a Slovákov až do roku 1526. Nepodarilo sa nám zistiť, či boli napísané aj ostatné dva diely, alebo či autor chcel na nich iba pracovať.

Knihu hneď po vydaní recenzoval D. G. Lichard v svojich Slovenských novinách a J. M. Hurba v Slovenských pohľadoch (Hurban 1851, s. 21—23). Z obidvoch recenzií vidieť, že Intibusova práca vzbudila medzi Slovákami priaznivý ohlas a bola prijatá ako zora nového diania v oblasti kultúry na porevolučnom Slovensku.

G. D. Lichard v Slovenských novinách uznáva, že hoci Intibus podáva v svojom diele len výsledky „historických badání pp. Šafaříka, Palackého a Vocela“, nie je to iba jednoduchý výťah, lebo Intibus v ňom podľa Licharda zohľadnil aj výsledky svojho výskumu. Recenzent poukázal aj na to, že autor hodlá vypracovať dielo až do roku 1526, preto už teraz apeluje na Maticu českú, aby mu pri ďalších dieloch bola nápomocná, lebo Slováci nemajú ani

Maticu slovenskú ani nijaký iný spolok, ktorý by mohol vydať ďalšie diely. Obracia sa na Maticu českú aj preto, lebo celé Intibusovo dielo by mohlo slúžiť ako pomôcka pre učiteľov na slovenských školách, mohlo by byť učebnicou dejín Slovákov aj na gymnáziách. Zdá sa nám, že recenzent v SN si veľa sľuboval od tohto diela, ktoré by mohlo byť dobrou pomôckou zo slovenských dejín. Osobitne vyzdvihol Intibusovo „líčení povahy (charakteru) rozličných na dejišťe vystupujúcich národů“, že jeho reč je „jadrná a silná“, ale zazlieva mu mnohé cudzie slová ako aj to, že veľkomoravskému obdobiu venoval málo priestoru a pozornosti. O ostatných národoch píše zoširoka, ale o Slovákov „pak přimálo“ (Lichard 1851).

V Slovenských pohľadoch Intibusovu prácu recenzoval sám J. M. Hurban. Hurban sa nechcel pustiť do hlbšej kritiky a analýzy Intibusovho diela, lebo mal radosť nad „štúdiami nášho krajana“, ktorý sa venuje štúdiu hneď, len čo „složíu zbroj“, v ktorej údatne bojoval. Hurban ho pokladal za jedného z tých „našich šlechtetních, zapáleních mládencov slovenských“, ktorí po povstaní r. 1848/49 nestratili hlavu, ani neprestali pracovať, ale sa pustilo do ďalšej práce na zveľaďovaní národa. Uviedol, že všetci by mali pracovať tak ako Intibus, bez „škamraňja“. V zásade J. M. Hurban hodnotí dielo kladne, len zazlieva autorovi, že ho napísal po česky. Svoju výčitku uzatvára Hurban taktó: „...dá-vajme národu pokrm duchovní v takej forme, v akej ho najlepšie, najochotnejšie prijímať chce a môže.“ Ďalej píše, že nechce Intibusa nahovárať na písanie v slovenčine, lebo vie, že sú oblasti, kde bude mať Intibusova kniha aj v češtine napísanú dobrú odozvu, ale predsa len prosí „p. Spisovateľa, abí pisau pre národ slovenskí čo nejzrozumeteľnejšie, lebo tích je ešte najmenej medzi Slo-vákmi, ktorí bi přítomní jeho visokí vzdelení, českí sloh zrozumeli“. Slováci podľa Hurbana potrebujú viac ako Česi a Moravia historické štúdie a také práce, akú napísal Intibus a aké je ešte podľžný napísať pre slovenský národ. Hurban je však ohľaduplný a svojimi kritickými poznámkami (aj na adresu reči) nechce znehodnotiť Intibusovu prácu, lebo každá dobrá práca, ktorá smeruje k sláve národa a ktorá zabudnutý národ k životu kriese, „ňesje ovocje hojnuo“. Uviedol, že nikdy neodvolá, že „kmen slovenskí, najväčší zo všetkých slovanských kmenou“ musí všetko o svojich dejinách vedieť, čo „vje jeho verní sin, krajana a prijateľ náš šlechtetní Intibus“ (Hurban 1851, s. 21—23).

Je pravdepodobné, že po vyjdení knihy opustil Intibus svoju „zlatú Prahu“, ako ju nazýval a ako na ňu spomínal. Po návrate na Slovensko boli osudy Intibusa veľmi dramatické. Bol tu pravdepodobne učbárom na niektorej škole v užšom regióne západoslovenskom od Jura pri Bratislave až po Nové Mesto nad Váhom, ale nič konkrétneho sa nepodarilo zistiť. Vieme iba to, že v r. 1854—1857 sa spoločensky angažoval, a to pri odhalení pomníka Jána Hollého na Dobrej Vode 11. mája 1854, pri nešťastnej príhode E. Štúra r. 1855 i pri jeho pohrebe r. 1856 v Modre. Zistili sme, že mal nepríjemnosti s políciou, a to v r. 1856 a r. 1857 (Holuby 1920, s. 209—279). Dá sa to vycítiť aj zo zachovávaného listu, ktorý napísal svojim profesorm do Prahy 12. mája 1857 a ktorý zaslal z Modry prof. V. Hankovi prostredníctvom D. Štúra (Zibrt 1903b, s. 406—309).

Uvedené roky boli pre Intibusa i napriek životným ťažkostiam bohaté na archeologické prieskumy a výskumy i na literárnu a publicistickú činnosť. Prvý svoj príspevok napísal v súvislosti s odhaľovaním pomníka J. Hollému na Dobrej Vode. Uverejnil ho v Slovenských novinách r. 1854. Opísal v ňom okolie Dobrej Vody a poukázal na viaceré archeologické lokality tohto okolia (Intibus 1854). Poukázal na to, že ľud mnohé polohy nazýva Hradište, Šindlová, Žiaroviská a pod.

Z ďalších Intibusových archeologických príspevkov treba upozorniť na prí-

spevok O starožitnostech na Slovensku I. (Intibus 1855), v ktorom podal všeobecný pohľad na stav „starožitností“ na Slovensku a v druhej časti podal súpis archeologických náleзов v zbierke jurského občana J. Hergota, ktorý nakoniec svoju zbierku daroval Matici slovenskej [tamže; Eisner 1946, s. 155]. Pod podobným titulom (ale bez očíslovania) venoval svoju pozornosť archeologickým lokalitám v okolí Pružiny (okr. Pov. Bystrica), kostolíku v Biskupiciach, kde pripojil aj svoju štúdiu o tzv. dušníkoch (Intibus 1856). Do tohto okruhu treba zaradiť aj jeho príspevky o dejinách hradov a mestečiek (Bytča, Trenčín, Kláštor pod Znievom, Pominovce, Hričov a pod.) [Polla 1988]. Pokúsil sa aj o genealogickú štúdiu o slovenskej zemepanskej rodine Podmanínovcov.

Z etnografických štúdií treba ešte uviesť Intibusove príspevky: Vesnice a vesnícká stavení na Slovensku (Intibus 1855), Salaše a život na salaších (tamže), Dějiny Habánův (Intibus 1856) ako i jeho štúdiu Posavádní práce o národných předmětech na Slovensku (Intibus 1855).

Z krátkeho prehľadu dá sa usúdiť, že v uvedenom období bol Anton Intibus pomerne aktívnym kultúrnym dejateľom na Slovensku.

Svoje životné osudy i svoju prácu opísal v spomenutom liste V. Hankovi do Prahy z r. 1857. V ňom podal aj niektoré svoje poznatky „bájných bystostí a starožitných předmětů“ a v podstate zhrnul výsledky dovtedajších svojich výskumov v oblasti archeológie, národopisu a histórie. V závere listu opísal aj svoje životné trampoty. Žiaľ po tomto liste a po r. 1857 sa správy o Intibusovi strácajú. Budeme sa musieť ešte usilovať o získanie ďalších poznatkov, ktoré by osvetlili posledné roky života tohto slovenského priekopníka archeologického bádania.

Literatúra

- AMBRUŠ, J., 1956: Listy Ludovíta Štúra II.
 AMBRUŠ, J., 1982: Drobnosti k životu a dielu Jána Hollého. In: Literárny archív Matice slovenskej Martin, s. 73—89.
 BABINGER, F., 1923: Hans Dernschwam Tagensbuch seiner Reise nach Konstantinopel und Kleine Asien. In: Studien zu Fuggergeschichte VII. München und Leipzig.
 EISNER, J., 1933: Slovensko v pravěku. Bratislava.
 EISNER, J., 1946: Slovensko v dobe kultúry hradištnej. In: Slovenské dejiny I. Bratislava, s. 120—157, s. 155.
 ES 1977: Encyklopédia Slovenska. Bratislava, zv. I.
 HODŽA, M. M., 1846: Príhlas I. Orol Tatranský 2, č. 46, s. 368.
 HOLUBY, J. E., 1920: Rozpomienky bratislavské od r. 1850 do roku 1858. Cirkevné listy 34, s. 259—279.
 HURBAN, J. M., 1851: „Stav a děje Národův na zemi uherské bydlících“. Vypravuje Slav. Čekanovič-Intibus. Slovenské pohľady 2, s. 21—23 (rec.).
 INTIBUS, A., 1854: Nejbližší okolí Dobré Vody. Slovenské noviny (Lichardove) 5, s. 248—249. [V ďalšom SN.]
 INTIBUS, A., 1855: Vesnice a vesnícká stavení na Slovensku. SN 7-Světozor, s. 5, 9—10.
 INTIBUS, A., 1855b: Salaše a život na salaších. SN 7-Světozor, s. 31.
 INTIBUS, A., 1856: Dějiny Habánův. SN 8-Světozor, s. 85—86.
 KÜHNDEL, J., 1955: Ján Dernschwam, vzdelaný faktor Fuggerovcov na Slovensku (1494—1567). In: Historické štúdie 1, s. 168—187.
 KVAČALA, J., 1921: O vzniku a dejoch „Učenej spoločnosti banského okolia. ČMSS 18, s. 32—55.
 POLLA, B., 1958: K problematike vzniku Starého Mesta a Banskej Štiavnice. Slovenská archeológia 6, s. 467n.
 POLLA, B., 1988: Anton Intibus (Príspevok k dejinám archeológie na Slovensku). Rkp.
 RAPANT, D., 1937—1972: Slovenské povstanie 1848—1849. I.—XIII. Martin—Bratislava.
 RAPANT, D., 1950: Tatrin (Osudy a zápasy). Martin.
 RATKOŠ, P., 1981: Neznámy úvod Dernschwamovho Memoriálu. In: Slovenská archivistika 16, s. 97n.

- REUSS, S., 1984: *Hviezdoveda*. Bratislava.
- RIEGER, F., 1865: *Slovník naučný*. Praha. Zv. 4, s. 75.
- RIZNER, E. V., 1931: *Bibliografia písomníctva slovenského*. Martin. zv. II, s. 234.
- RYBECKÝ, M., 1966: *Zástoj Národného domu v Martine vo vývine slovenského múzejníctva*. MÚZEUM 11, č. 2, s. 34n.
- RYBECKÝ, M., 1956b: *Príspevok k vývinu muzeálnej myšlienky na Slovensku v období päťdesiatych rokov 19. storočia*. Múzeum 11, č. 3, s. 29—37.
- SKLENÁR, K., 1984: *Vzťahy českej a slovenskej archeológie v minulosti*. In: *Historica Carpatica* 15, s. 211—233.
- SKUTIL, J., 1938: *Paleolitikum Slovenska a Podkarpatskej Rusi*. Martin.
- SBS 1986: *Slovenský biografický slovník*. Martin MS, zv. II.
- S. T. (Samo Tomášik), 1846: „Z Muránskej doliny“ SNN č. 62, s. 246.
- STÁREK, E., 1854: *Witfázstwo Marka Aurelia na prosbu kresťanov obdržané*. Katolícke noviny, s. 177—180.
- TIBENSKÝ, J., 1962: *Vývoj vedy a vedeckých inštitúcií na Slovensku za feudalizmu*. *Vlastivedný časopis* 11, s. 159—167.
- TIBENSKÝ, J., 1971: *Od Akadémie Istropolitany*. *Svet vedy* 18, s. 375—379.
- TIBENSKÝ, J., 1987: *Matej Bel, doba, život, dielo*. Bratislava, s. 217—226.
- TOMÁŠIK, S., 1851: *Slovo k národu strany starožitnosti slovenských*. SN č. 2.
- URBANCOVÁ, V., 1984: *Gustav Reuss a Reussovci v slovenskej kultúre*. In: *Gustav Reuss: Hviezdoveda Bratislava* [Doslov, s. 299—337].
- VLACHOVIČ, J., 1975: *Ján Dernschwam*. In: *Príekopníci vedy a techniky I.*, s. 43n.
- VLACHOVIČ, J., 1976: *Ján Dernschwam 1494—1567* [Z dejín humanizmu na Slovensku]. *Vlastivedný časopis* 25, s. 81.
- ZÍBRT, Č., 1903a: *Dopisy V. Krolmuse V. Hankovi*. *Český lid* 12, s. 50—53.
- ZÍBRT, Č., 1903b: *Dopis Slavomila Čekanoviče českému učenci (?) o samosynech samoťkách, zakrpených (trpasličích) a pod*. *Český lid* 12, s. 406—409.

Zusammenfassung

Die Anfänge der Archäologie in der Slowakei

Der Artikel beschäftigt sich mit dem Leben und Schaffen eines der Bahnbrecher archäologischer Forschungen in der Slowakei in den 50er und 60er Jahren des vorigen Jahrhunderts — Anton Ferdinand Intibus-Slavomil Čekanovičs.

Nach den Anfängen der Rettung archäologischer Denkmale bei uns, die in das 16. bzw. 17.—18. Jahrhundert zu datieren sind (J. Dernschwam, J. Sambucas, M. Klein usw.), erweitern sich im 19. Jahrhundert die Reihen von Forschern, die schon systematisch archäologischen Denkmalen Aufmerksamkeit widmen (M. Bel, J. Ribay, J. L. Bartholomaeides, B. Tablic u. a.). Zu ihnen gehören S. Tomášik, Vater und Söhne Reuss, L. Štúr und viele andere. Einer von ihnen war Anton Ferdinand Intibus-Slavomil Čekanovič, der sich nicht nur als Amateur der Rettung archäologischer Denkmale widmete, sondern auch in den 50er Jahren des vorigen Jahrhunderts Geschichte und Archäologie an der Prager Universität studierte. Er war der erste Slowake, der bei dem ersten Professor der Archäologie an der erwähnten Universität, bei J. E. Vogel studierte.

Als Student veröffentlichte er 1851 sein erstes Buch: „Stav a děje národův na zemi uherské bydlících“ (Zustand und Geschichte der auf dem ungarischen Gebiet lebenden Völker). In der angeführten Periode war er nicht ungesellschaftlich und kulturell in der Region zwischen Jur bei Bratislava und Nové Mesto nad Váhom engagiert, sondern führte auch mehrere archäologische Grabungen und Forschungen durch. Die Ergebnisse dieser Forschungen veröffentlichte er in seinen kleineren Arbeiten, z. B. „O starožitnostech na Slovensku I“ (Über die Altertümer in der Slowakei I) (1855), „Starobylé památky na Slovensku“ (Alttertümliche Denkmäler in der Slowakei) (1856) u. a. Er befaßte sich auch mit der Geschichte der Burgen im Váh-Gebiet sowie mit der Ethnographie.

Aus dieser kurzen Übersicht kann man darauf schließen, daß A. Intibus ein aktiver Kulturschaffender in der Slowakei der 50er—60er Jahre war. Seine Lebensschicksale und seine Arbeit beschrieb er im Brief an seinen Prager Lehrer und Wohltäter V. Hanka bereits im Jahre 1857. Darin faßte er die Ergebnisse seiner Forschungen auf dem Gebiet der Archäologie, Ethnographie und Geschichte zusammen. Zum Schluß erwähnte er auch die Probleme seines Lebens.

Nach diesem Brief und nach dem Jahre 1857 gibt es leider von Intibus keine Nachrichten mehr. Aber trotzdem gehört er zu den Bahnbrechern archäologischer Forschungen in der Slowakei, der irgendwie in Vergessenheit geraten ist.